

NAGY MIKLÓS

„...Isten dicsőségére és a sárváriak testi-lelki javára...”

A SÁRVÁRI CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FŐHERCEGI ALAPÍTVÁNYI RÓMAI KATOLIKUS FIÚ NÉPISKOLA ALAPÍTÁSA

Bevezető gondolatok

Dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök 2019. szeptember 26-án megáldotta a sárvári Szent László Katolikus Általános Iskola új épületszárnyát. Az új épületben helyet kapott egy közel ezer négyzetméteres tornacsarnok, négy szaktanterem (természettudományi, technika, számítástechnika és művészeti), valamint négy új tanterem, emellett szertárak, kápolna és az étterem. Az iskola melletti területen sportpályát és játszótérrel alakítottak ki. Az avatási ünnepségen részt vett az egyházmegye főpásztorán kívül dr. Kásler Miklós, az emberi erőforrások minisztere és számos közéleti személyiség, továbbá az új épületszárny tervezői. A régi, dualizmus kori épület ezen avatás után néhány héttel a születésnapját „ünnepelte”.¹

Sárváron 1889. október 10-én az Árokháti utcában (ma Dózsa György utca) iskolaavató ünnepséget tartottak. Ezen a napon a Sárvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Római Katolikus Fiú Népiskola épületének záróköletével egy modern iskolát adtak át az akkori oktatás szolgálatának: a mai Szent László Katolikus Általános Iskola régi épületét. A záróköletételt követően az akkori

megyéspüspök, Hidasy Kornél felszentelte az iskolaépületet. A záróköben elhelyezett Emlékiratban ezt olvashatjuk: „Adja Isten, hogy ezen közművelődési intézet az alapító szándékához képest az Isten dicsőségére és a sárváriak testi-lelki javára igen sokáig szolgáljon!!!”²

A sárvári katolikus iskola régi épülete 2019-ben 130 éves lett. Az évforduló kapcsán, mivel az új épületrész átadásával is párosult, felmerült a kérdés, hogyan és milyen szándékból született meg egy iskolaépület és intézmény a dualizmus kori Sárváron. Ki az Emlékiratban szereplő alapító? Vajon a szerző gyermekkorában (1970–1980-as évek) az idős sárváriak miért nevezték az akkori állami fenntartásban működő Entzbruder Dezső Általános Iskola Dózsa György utcai épületét Hercegiscolának?

1 Új tornacsarnok új szak- és tantermek. – Bővült a sárvári Szent László Katolikus Iskola. <https://www.martinus.hu/hirek/9346/uj-tornacsarnok-uj-zsak-es-tantermek-bovult-a-sarvari-szent-laszlo-katolikus-iskola>. (Megtekintve: 2019. október 26.)

2 Barabás György szerk.: A Sárvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Róm. Kath. Fiú – és Leány – Népiskola értesítője az 1889/90-dik iskolaév végén. Jakoby Bálint gyorssajtója, Sárvár, 1890. (továbbiakban: Barabás, 1890.) 11. p. Az értesítő a két katolikus iskola közös kiadványa volt. (Naszáros István: Oktatás, kultúra, egészségügy a dualizmus idején. In: Sárvár története. Szerk. Söptei István. Sárvár Város Önkormányzata. Sárvár, 2000. 329–330. p.) Az iskola nevében a 20. század elején a Róm. Kath. Fiú Népiskola kifejezés Róm. Kath. Elemi Fiúiskolára módosult. Forrás: Barabás György szerk.: A Sárvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Róm. Kath. Elemi Fiúiskola XXIV-ik Értesítője az 1912–1913-ik iskolaév végén. Milfai Ferenc Könyvnyomdája, Sárvár, 1913. (továbbiakban: Barabás, 1913.)

Habsburg-Estei V. Ferenc, az iskolaalapító főherceg

Egy történetet, úgy gondolom, illik az elején kezdeni. 1771-ben történt, hogy Mária Terézia magyar királynő fia, Ferdinánd feleségül vette az egyik itáliai állam, Modena uralkodójának lányát, Estei Mária Beatrix hercegnőt.³ Az olasz hercegnő – szülőföldje nyelvén Beatrice d' Este – Estei III. Ercole Rinaldo modenai uralkodó egyetlen leánya és az ősi itáliai Este uralkodócsalád utolsó tagja volt.⁴ A hercegnő és a Habsburg főherceg házasságával új dinasztia született Itáliában, az Osztrák-Estei család.⁵ A tanulmányban a Habsburg-Lotaringiai-ház nevének mintájára a Habsburg-Estei elnevezést alkalmazom a családra.

A pár Milánóban élt, a Habsburg főherceg pedig átvette Lombardia kormányzását.⁶ Házasságukat bőséges gyermekáldás kísérte, kilenc gyermekük született.⁷ Gondtalan életüknek azonban egy csapásra vége szakadt, amikor 1796-ban a Bonaparte Napóleon vezette francia csapatok az osztrákok felett aratott lodi győzelme után előzönlöttek Lombardiát, majd bevonultak Milánóba. Habsburg Ferdinándnak a családjával együtt menekülnie kellett.⁸

1803 fontos dátum a család történetében. Ez évben meghalt III. Ercole Rinaldo, akivel

az Estei család férfiágon kihalt. Az akkor francia megszállás alatt álló Modenai Hercegséget felesége révén Ferdinánd örökölte.⁹ Nem mellesleg ebben az évben Magyarországon birtokra tett szert: Habsburg Ferdinánd Szily Józseftől megvásárolta a sárvári uradalmat.¹⁰ Sárvár története ezzel fordulóponthoz érkezett.

Miért került ilyen hosszan taglalásra egy uralkodócsalád sorsa? A válasz a tetteikben keresendő. Földesurak voltak, akik vitában álltak ugyan az általuk birtokolt Sárvár mezővárossal, viszont merkantilista szemléletükkel elősegítették fejlődését. Napjainkig meghatározó példák sorát hozhatjuk fel. Habsburg Ferdinánd nevéhez fűződik a sárvári ménes létrehozása 1803-ban. Egy évvel később megépült a várral szembeni bérház. Fia, IV. Ferenc modenai uralkodó idején fejeződött be a sárvári vár restaurálása (1813), a várakör lecsapolása, és a várakörön átvezető téglahíd építése. IV. Ferenc alatt Nábicht Antal megtervezte (1812) azon parkot, amiből a mai Arborétum kifejlődött.¹¹ Sárvár városképének napjainkban markáns épületei közül a Korona Szálló 1818-ban, a vadászkastély (Zárda épület, Batthyány u. 29.) 1820 körül készült el.¹² A római katolikus

3 Brigitte Hamann szerk.: Habsburg lexikon. Új Géniusz Kiadó, Bp., 1990. (továbbiakban: Hamann, 1990.) 295. p.

4 Kiss Aladár: Olaszország története 1748–1968. Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. (továbbiakban: Kiss, 1975.) 21. p.

5 Eöttevényi Olivér: Ferenc Ferdinánd. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Bp., 1942. (továbbiakban: Eöttevényi, 1942.) 10–11. p., 56. p.

6 Hamann, 1990. 104. p.

7 Niederhauser Emil: Mária Terézia élete és kora. Pannonica Kiadó, 2004. 92. p.; Hamann, 1990. 295. p.

8 E. Tarle: Napóleon. Gondolat Kiadó, Bp., 1958. 36. p.; Hamann, 1990. 105. p.

9 Hamann, 1990. 105. p.; Sulyokné Matócza Eleonóra szerk.: Életutak. Sárvári és Sárvár környéki személyek életrajgyűjteménye. Sylvester János Könyvtár, Sárvár, 1993. (továbbiakban: Sulyokné, 1993.) 67. p.

10 A sárvári uradalom Habsburg Ferdinánd főherceg általi megszerzésének részletei: Splényi Béla: Splényi Béla emlékiratai. I. Szerk. Kendi Mária, Fábri Anna. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1984. 146–147. p. (Nemzet és Emlékezet.); Söptei István: A századfordulótól az 1848. márciusi forradalomig. In: Sárvár története. Szerk. Söptei István. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2000. (továbbiakban: Söptei, 2000.) 260. p.

11 Söptei, 2000. 261. p.

12 Dabóczi Dénes: Sárvár műemlékei és műemlék jellegű épületei. In: Sárvár története. Szerk. Söptei István. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2000. 504–505. p.

vallású lakosság számának növekedése miatt a Szent László-templomot Habsburg-Estei IV. Ferenc modenai uralkodó kegyúrként a templomtoronytól nyugati irányban kibővítette. Édesanyja, Estei Mária Beatrix hercegnő bőkezűségének köszönhetően a kibővített templom három új oltárt kapott, amelyeket Bécsből hozatott. Az általa rendelt, Szent László tiszteletére szentelt főoltár, valamint a Boldogságos Szent Szűz és a Szent Kereszt tiszteletére szentelt mellékoltárok¹³ napjainkig liturgikus szolgálatban állnak.

Habsburg-Estei IV. Ferenc 1846-ban bekövetkezett halála után fia, V. Ferenc lépett Modena trónjára. A Wittelsbach-házból származó Adelgundával 1842-ben Münchenben kötött házasságot. Nem adatott számukra nyugodt élet. 1848-as itáliai forradalmak idején kellett először menekülniük Modenából. Egyetlen gyermekük, Anna Beatrix 1848-ban néhány hónapos korában meghalt. V. Ferenc az osztrák csapatokkal ekkor még visszatérhetett hazájába. A modern Olaszország születését elindító, 1859-ben kirobbant osztrák–piemonti–francia háború miatt V. Ferenc ismét, s most már véglegesen távozni kényszerült Modenából. A modenai nemzetgyűlés 1859. augusztus 19-én kimondta a trónfosztását.¹⁴

V. Ferenc országának és hatalmának elvesztése után Bécsben élt.¹⁵ Megfordult Sárváron is, amely birtoka végrendelete szerint oly sok örömet okozott számára.¹⁶ Az egykori modenai uralkodó 1863-ra egykor népes

dinasztiája utolsó férfitagja maradt. Ott állt gyermektelenül, utód nélkül, ország nélkül.¹⁷ Valószínűleg nemcsak szóvirág, hanem igaz érzése volt Sárvár szeretete, ugyanis 1865-ben iskolát alapított a mezővárosban, létrehozva a Páli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek által vezetett római katolikus elemi leányiskolát. Az új intézmény céljára a saját tulajdonát képező, ma a Batthyány u. 29. szám alatt lévő vadászkastélyát bocsátotta rendelkezésre a hozzá tartozó udvarral és kerttel.¹⁸

Tíz esztendővel később alig hagyta el Sárvárt, amikor halálos betegen 1875. június 17-én Bécsben végrendelezett.¹⁹ A végrendelet értelmében hatalmas vagyona Ferenc Ferdinándra, az Osztrák–Magyar Monarchia későbbi trónörökösére szállt, aki ezzel Európa egyik leggazdagabb főurává vált.²⁰ V. Ferenc végrendelete azonban másokról is megemlékezett. A sárvári uradalom és a morvaországi Eiwanowitz-birtok unokahúgára, Habsburg-Estei Mária Terézia Dorottyaára szállt.²¹ V. Ferenc végrendeletének 4. cikke pedig Sárvár oktatásának fejlesztéséről szól: „A mennyiben magam nem tenném, meghagyom örökösömmnek, hogy Sárvárrott valamelyik oktatással foglalkozó vallásos testületnek néhány tagja számára megkivántató lakást és a fiú-iskolára kellő helyiséget ingyen engedjen át, fenntartván

13 Varga Mária: A sárvári Szent László-templom. Páneurópa Unió Sárvári Regionális Szervezete. Sárvár, 1997. 35–36. p.

14 Kiss Aladár, 1975. 70–76. p.; Hamann, 1990. 25. p., 122. p.; Sulyokné, 1993. 70. p.

15 Hamann, 1990. 122. p.

16 Vasvármegye sajtó külön tudósítója: A sárvári rom. kath. elemi iskola felavatása f. hó 10-én. In: Vasvármegye. 1889. október 13. 42. sz. (továbbiakban: Vvm, 1889.) 4. p.

17 Nagy Miklós: Sárvár egykori földesurai: a Habsburg-Estei család. Honismereti Híradó, Sárvár, 2007. XXV. évfolyam 1–2. sz. (továbbiakban: Nagy, 2007.) 47–48. p.

18 Varga Mária: A szeretet leányai. Sárvár Város Önkormányzata. Sárvár, 2006. (továbbiakban: Varga, 2006.) 21. p.

19 Vvm, 1889. 4. p.

20 Hamann, 1990. 127. p., 219. p.; Eöttevényi, 1942. 56–57. p. Ferenc Ferdinánd hivatalos címe *Erzherzog Franz Ferdinand von Österreich-Este* volt.

21 Hamann, 1990. 331. p. A sárvári uradalom leírása: Ó Fensége Mária Terézia Dorottya, férjezett Lajos Bajor Kir. hercegné sárvári uradalmának leírása. Jakoby Bálint Könyvnyomdája, Sárvár, 1892. 3–32. p.

magának a helyiség tulajdonjogát. Azonkívül az iskolát tartó vallásos testület javára mindazt, a mi életök fentartására szükséges, szolgáltatni fogja. (...)”²²

A végrendelet 4. cikke megteremtette Sárváron egy római katolikus fiúiskola létrejöttének jogi alapját. A végrendelet szövege azonban kérdőjelek sorát hagyta maga mögött. A jezsuita neveltetésű V. Ferenc főherceg a tanítást a római katolikus elemi leányiskolához hasonlóan szerzetesrendre kívánta bízni, viszont nem tisztázta, hogy milyen iskolatípus jöjjön létre.²³ A gondolatot V. Ferenc már nem válthatta tettekre, 1875. november 20-án visszaadta lelkét Teremtőjének. A Habsburgok temetkezőhelyén, a bécsi Kapucinusok templomában helyezték örök nyugalomra.²⁴

Miért vetette meg V. Ferenc két katolikus iskola alapját Sárváron? Anyagi haszna nyilván nem származott belőle. Vallásossága? Gyermektelensége? Apja uralkodása idején a Modenában kibontakozó gazdag kulturális élet példája? Esei ősei évszázadokra visszanyúló kultúrapártolása?²⁵ A Habsburg–Esteiek sárvári építkezései? Sárvár szeretete? Melyik közülük a valós ok? Talán mindannyi? A titkot magával vitte Isten színe elé.

Iskola születik

Hét esztendővel azután, hogy Habsburg–Estei V. Ferenc elhunyt, a sárvári katolikus fiúiskolára vonatkozó végakarata még min-

dig papíron maradt. Ebben az évben – 1882-ben – Sárvárra új plébános érkezett Kőberl János személyében.²⁶ Azonnal mozgalom indult a fiúiskola megvalósítására. Iskolaszéki és hitközségi gyűlések megtartásával kezdetét vette egy évekig tartó folyamat, amely az új iskola születéséhez vezetett.

A tárgyalások során elsőként az tisztázódott, hogy az iskola elemi szintű lehet. E kitételhez Ferenc Ferdinánd főherceg képviselője, gróf Seilern Károly Miksa ragaszkodott. Sárváron ugyanis az iskolaszék és a hitközség gimnáziumban vagy polgári iskolában gondolkodott. Miután az iskolatípus egyértelművé vált, tanító szerzetesrendet kellett keresni. Az örökös részéről a Mária-testvérek kongregációjára esett a választás, akik Ausztriában elemi iskolai oktatással foglalkoztak. E szerzetesrend azonban magyarországi honosítással nem rendelkezett, ezért a magyar kormány nem engedte meg számukra a tanítást. A hazai minorita rendet is felkérték a feladatra, de feltételeiket sem az örökös főherceg képviselője, sem a szombathelyi megyéspüspök nem fogadta el. A holtpontról végül Hidasy Kornél megyéspüspök mozdította ki az ügyet. A tanítást hat világi tanítóra bízta, a hitoktatást a helybéli papságra, a főfelügyeletet pedig a sárvári plébános útján a megyéspüspök gyakorolta. Ezen megoldást akkor ideiglenesnek szánták, de mint a történelem mutatja, végleges maradt.²⁷

Az örökös részéről rendelkezésre állt az építkezés anyagi fedezete, főudvarnagyi hivatala Velicogna Ferenc igazgatót bízta meg az elfogadott terv szerinti kivitelezéssel. Velicogna az iskola építésével Wälder Alajos szombathelyi műépítészrt kérte fel. Elsőként az Árokháti utcában (ma Dózsa György

22 Barabás, 1890. 8–9. p.

23 Varga, 2006. 15. p., 21.p. V. Ferenc jezsuita neveltetésére: V. Ferenc modenai herceg szócikk. https://hu.wikipedia.org/wiki/V._Ferenc_modenai_herceg. (Megtekintve: 2023. július 16.)

24 Sulyokné, 1993. 70. p.

25 Az Esteiek és Habsburg–Estei-család kultúraápolására összegyűjtött példák olvashatóak itt: Nagy, 2007. 38–39.p., 46. p.

26 Sulyokné, 1993. 127. p.

27 Barabás, 1890. 9–11. p.

utca) egy üres telket vásároltak az uradalomtól. Az építkezés nagyon gyorsan haladt. Az alapkövetételre 1889. március 18-án, Szent József előünnepén került sor a nagy számban összegyűlt lakosság és a tanulmányosság jelenlétében. A ma is látható homlokzati díszes kőkeresztet Szent Péter és Pál ünnepének előestéjén – 1889. június 28-án – helyezték el.²⁸ Az építkezéssel párhuzamosan folyt az új oktatási intézmény szervezése is. A Szombathelyi Egyházmegye részéről az ezzel kapcsolatos értekezlet és tárgyalás 1889. augusztusában és szeptemberében zajlott. Az iskola szervezeti alapszabályait a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1889. szeptember 27-én a 40 427 számú leiratával tudomásul vette. A tanítói állásokat meghirdették, s 1889. október 3-án kinevezték a hatfős világi tantestületet. Az első igazgató Barabás György tanító lett.²⁹

Az iskola építője: Wälder Alajos

Röviden érdemes felidézni az iskolaépület építőjének, Wälder Alajosnak az alakját. A nagybecskereki születésű Wälder Alajosnak két fiútestvére közül János rajztanár lett, József pedig Sopron főmérnökeként szerzett megbecsülést. Wälder Alajos Hauszmann Alajos műegyetemi tanár, a magyar eklektikus építészet kiemelkedő alakjának a tanítványa volt, s ennek köszönhetően került Szombathelyre. A város ugyanis Hauszmannra bízta az új Városháza és a színház tervezését. A kivitelezés építészeti vezetője a tanítványa, Wälder Alajos lett. A Városháza építése és a házassága (1880)

²⁸ Barabás, 1890. 11. p.

²⁹ Barabás György feljegyzései. Közli: Takács Zoltán Bálint. In: Honismereti Híradó Sárvár, 2012. XXX. évfolyam 1–2. sz. (továbbiakban: Barabás–Takács, 2012.) 49–51. p.

életét véglegesen a vasi megyeszékhelyhez kötötte. Munkásságát röviden úgy lehet összegezni, hogy egyik oldalát a Hauszmann által tervezett épületek megépítése, másik oldalát számos köz- és magánépület tervezése tette ki. Munkája rányomta bélyegét a megyeszékhely építészetére, ugyanis a Király utcától a vasútig tartó terület kialakításában döntő szerepet játszott. Tevékenysége felelőlte az építési vállalkozást, a tervezést, valamint az ingatlanok adásvételét egyaránt. Igazi terepének a magánházak és villák építése tekinthető, amennyiben tehette, nagyobb építkezéseket is vállalt, amelyre jellemző példa a vármegyei Kaszinó vagy a MÁV Üzletvezetőségének a székháza. Az anyagi lehetőségek esetében az általa tervezett épületeket a szépség, a monumentalitás fémjelzte. 1888-ban megvásárolta a püspöki téglaszínt. A következő évben – 1889-ben – építette fel a sárvári katolikus elemi fiú népiskolát.³⁰ Kétségtelenül az új sárvári katolikus iskola építése egy magas színvonalon alkotó személy kezébe került, amit az eredeti arculatát megőrző épület napjainkig reprezentál. Mi módon kaphatott megbízást a kivitelezésre a szombathelyi tervező, építész és téglagyár-tulajdonos?

³⁰ Wälder Alajos életéről és munkásságáról lásd Feiszt György: Wälder Alajos (1856–1904). In: Előadások Vas megye történetéről II. Szerk. Tilcsik György. Szignatúra Nyomda és Kiadó Kft., Szombathely, 1993. (továbbiakban: Feiszt, 1993.) 51–54. p. (Vas megyei levéltári füzetek 6.); Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa. Soproni Szemle 2000. LIV. évfolyam 2. sz. http://real-j.mtak.hu/18065/1/EPA01977_Soproni_Szemle_2000_54_2.pdf. (Megtekintve: 2023. július 13.); Katafai-Németh József: Vas megye kastélyai és kúriái. II. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2005. 164. p.; Orbán Róbert: Wälder ház, 2011. február 25. (Továbbiakban: Orbán, 2011.) <http://szombathelyisetak.blogspot.com/> (Megtekintve: 2023. július 13.); Takács Ferenc: Porladó kövek árnyékában: Vas megye jelentős személyiségei. Szombathely, 2006. (továbbiakban: Takács, 2006.) 220. p.

A szálak az örökös környezetéhez vezettek. Barabás György igazgató szerint Wälder Alajos a főudvarnagyi hivatal igazgatójának, Velicogna Ferencnek a „bizalmas embere” volt.³¹

A sárvári iskola felépítése után Wälder pályafutása tovább emelkedett. Szombathelyen 1892-ben az Óperint utcában felépítette újbarokk stílusú lakóházát.³² Építómesteri tevékenységét 1899-ben befejezte, a téglagyárát modernizálta. Ezt követően az üzleti és a közéletnek szentelte életét, továbbá Szombathely legvagyonosabb emberei közé emelkedett. Vagyonából önzetlenül áldozott közcélokra is. Energikus élete 48 éves korában bekövetkezett halálával zárult le. Örökébe lépő Gyula fia építészként és műegyetemi tanárként apját is felülmúló pályát futott be.³³

Az új iskola

Az új iskolaépület 1889 októberére elkészült. Kisebb átalakításoktól eltekintve kívülről ma is hűen őrzi építésekor kapott arculatát.³⁴ A napjainkban is tetszetős épület ekkor szó szerint a város szélén állt, ugyanis az Árokháti utca (ma Dózsa György) volt a 19. századi Sárvár legészakibb utcája. A mai északi utcák (Vörösmarty utca, Kisfaludy utca, stb.) helyén szántóföldek terültek el.³⁵

Az iskola előtt pedig ott mélyedt fedetlenül az utca névadója, a Gyöngyös patak egykori medrének maradványa. Befedésére 1926-ban került sor. A korabeli képeslapok tanúsága szerint kimagaslott az Árokhát házai közül, és a városkép egyik meghatározó épületének számított.³⁶

Az építési költség Ferenc Ferdinánd főhercegnek 60 ezer forintjába került, maga az épület értéke 40 ezer forintot tett ki.³⁷ Ennyi év távlatából felmérhető legyen az építési költség jelentősége, elég annyit kiszámolni, hogy az újonnan kinevezett igazgató-tanító évi fizetését 900 Ft-ban állapították meg.³⁸ Az akkor 41 esztendőes igazgató-tanítónak tehát 66–67 évig kellett volna még dolgoznia – fizetése felhasználása nélkül –, hogy kifizesse az építkezést.

Az emeletes épület nem sokat változott azóta, a földszinti belső elosztását tekintve sem. Az emeleti és a földszinti épületrészek akkor is, mint ma, egy kis területű udvart fogtak körbe. A földszinten a régi ajtókeretek és terembeosztás alapján ma is fellelhető a korabeli forrásokban³⁹ említett hat tanterem. A földszinten gondolatban ma is elhelyezhető az iskolaszolga lakása, valamint az igazgatói iroda.

0937&map-list=1&layers=129. (Megtekintve: 2023. július 14.); Burka–Dabóczi–Nagy, 2002. 42. képeslap, 40. p.

31 Barabás–Takács, 2012. 58. p.

32 Orbán, 2011. <http://szombathelyisetak.blogspot.com/> (Megtekintve: 2023. július 13.)

33 Feiszt, 1993. 53–54. p.; Takács, 2006. 220. p.

34 Burka Zoltán – Dabóczi Dénes – Nagy Miklós: Sárvár centenáriumi képeskönyve (1902–2002). Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2002. (továbbiakban: Burka–Dabóczi–Nagy, 2002.) 53., 54. képeslap, 44. p.

35 Habsburg Birodalom (1869–1887) Harmadik Katonai Felmérés (1:25000). Arcanum Adatbázis Kiadó. <https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey25000/embed/?bbox=1883907.8189083177%2C5983072.263857637%2C1887347.4851811507%2C5984861.36805>

36 Urbán László: Régi sárvári térképek nyomában... In: Múlt, Jelen, Jövő. 409. sz. Sárvári Ipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, Sárvár, 1990. 17. p.

37 Naszádos István: 450 éve oktatnak az első sárvári iskolában. Az első iskolától az Entzbruder Dezső Általános Iskoláig. In: Sárvár oktatástörténete. Szerk. V. Molnár Zoltán. Sárvár Város Tanácsa és a Sylvester János Könyvtár, Szombathely, 1988. (továbbiakban: Naszádos, 1988.) 40. p.

38 Barabás–Takács, 2012. 49. p.

39 Az 1889-es állapotok és a mai állapotok összevetése korabeli források segítségével történt. Az új iskolát leíró korabeli forrásokat ismerteti: Naszádos, 1988. 40. p.

Az 1889-ben épült egykori Sárvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Római Katolikus Fiú Népiskola épülete. Napjainkban a Szent László Katolikus Általános Iskola működik a falai között
(Fotó: Nagy Miklós)

Az emeleten tanítói lakások voltak. Kettő hámoszobás lakás családok tanítók részére, valamint kettő egyszobás lakás egy-egy nőtlen személynek. Az igazgató-tanító lakása például három szobából, valamint konyhából és éléskamrából állt.⁴⁰ A mai Gárdonyi utcára „néző” északi emeleti homlokzat helyén akkor még üvegablakok nyíltak, nyilván a szolgálati lakások szobáinak ablakaként. Az emeleten kellett lennie a korabeli leírások alapján egy olyan teremnek, ami egyfajta tanácskozóterem funkcióját töltötte be. Az épületben emellett ma már meghatározhatatlan helyen tornaterem és rajzterem helyezkedett el. A napjainkban földszinti tornaterem feladatát ellátó terem a korabeli képeslapokat tanulmányozva valamiféle pajta lehetett.⁴¹ E pajtaszerű helyiséget később átalakították. A 20.

század húszas és harmincas éveiben az ebbe az iskolába járt idős sárváriak visszaemlékezései szerint a helyiség a Szent Imre-terem nevet viselte. A második világháború után az államosított iskolában tornateremként funkcionált. Barabás György feljegyzéseiben az épületben említett kamrákat és pincéket is. Tetőzetét néhol bádog fedte.⁴² Az 1930-as iskolai leltárból ismerjük, hogy az épülethez 400 négyszögöl kert, 600 négyszögöl játszóudvar, továbbá a tanítói lakáshoz 200 négyszögöl udvarrész csatlakozott.⁴³

Az iskolaavató ünnepség

Az épületet 1889. október 10-én adták át. Reggel kilenc órakor megérkezett Hidasy Kornél szombathelyi megyéspüspök, dr.

⁴⁰ Barabás–Takács, 2012. 49. p.

⁴¹ „Sárvár látkepe” feliratú képeslap. Stranz János könyvkereskedő, Sárvár, 1898/2. I. <https://helytortenet.com/80340-sarvar-1900-latkep-regi-kepeslap>. (Megtekintve: 2023. július 14.) A hivatkozott képeslap a mai Gárdonyi utca felől ábrázolja az iskolát. A 2019-ben átadott épületszárny helyén és az iskola telkének északi részén ekkor szántóföld terült el.

Látható, hogy az északi emeleti vakablakok helyén ekkor még üvegablakok voltak. Az épület északi oldalán látható egy pajtaszerű épület, amiből később kialakításra került a Szent Imre-terem, illetve az államosítás után a tornaterem.

⁴² Barabás–Takács, 2012. 64. p.

⁴³ Naszádos, 1988. 49. p.

Stegmüller Károly apát-kanonok, egyházmegyei tanfelügyelő, dr. István Vilmos t. kanonok, püspöki titkár és Vidos Lajos szentszéki jegyző. Harangok zúgása köszöntötte a főpásztort Sárváron. Kik fogadták? Először is Kőberl János sárvári plébános az esperesi kerület papságával. A világi közigazgatás képviselőjeként többek között megjelent Reiszig Ede, Vas vármegye alispánja, Ajkay Gyula, a sárvári járás főszolgabírája, Élő Ferenc járásbíró, Sárvár nagyközség részéről Pum Mihály városbíró. Ferenc Ferdinánd részéről Velicogna Ferenc jószágigazgató, valamint Wälder Alajos, az iskola kivitelezője. Magánszemélyek közül Förster Ottó balozsai nagybirtokos, Csiffáry József molnári bérlő, dr. Strehlinger Hermán járásorvos és még sokan mások.

A délelőtt 10 órakor a Szent László-templomban celebrált szentmisét követően a megyéspüspök főpapi ornátusba körmenetet vezetett az új iskolaépület elé, ahol a tűzoltóegylet tagjai álltak sorfalat. A körmenet megérkezett az iskola elé, ahol Wälder Alajos műépítész mondott beszédet, amelyet a *Vasvármegye* című újság őrzött meg az utókornak. Egyebek között a következőket mondta: „És midőn most már Méltóságos püspök urunknak hívői alázattal hálás köszönetemet fejezem ki azért, hogy ez épületet magasztos céljának átadni, személyesen megjelenni kegyeskedett, könyörgöm, méltóztassék művünkre Isten áldását kikérni és munkálatunk elismerésül a zárókőletélt foganatosítani; hadd hirdessék e zárókő és az abba foglalandó okiratok még később nemzedékeknek is, és épüljenek rajta, hogy a keresztény katolikus hitvallásnak mindenkoron voltak buzgó hívei, amint hogy lesznek is, mert az örökkévaló!”

A püspök válaszában kiemelte, hogy Isten áldása van a művön, amely az erény és a közművelődés szent szolgálatára épült. Isten áldása legyen azokon, akik annak lét-

rejöttét elősegítették. A főpásztori választ követően Tegyei Ferenc egyházszegei plébános felolvasta azt az emlékiratot, ami az intézmény történetének minden kimagasló mozzanatát tartalmazta. A megyéspüspök megáldotta az iskola zárókövet és felszentelte helyiségeit, átadva azokat rendeltetésüknek. A felszentelés után az intézmény alapítására vonatkozó okmányokat elhelyezték a zárókőbe, amelyet Hidasy Kornél püspök megáldott, és az utolsó kalapácsütéseket elvégezte az épületen. Az ünneplő közönség és a tantestület az emeleti díszes terembe ment, ahol Kőberl János plébános és a megyéspüspök mondott beszédet. Utána következett a tantestület bemutatása a megyéspüspöknek. Az átadó után a menet visszatért a templomhoz, majd ünnepi ebéddel folytatódott a plébánián. A távozó főpásztort és az alispánt lelkes tömeg éljenezte meg.⁴⁴

A dolgos hétköznapok

Az ünnepség után elkezdődtek a dolgos hétköznapok. A szüret befejezését követően, 1889. október 21-én megkezdődött a tanulók beíratása, majd november elején a Sárvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Római Katolikus Fiú Népiskolában kezdetét vette a tanítás. Az első tantestületi tanácskozást 1889. október 22-én tartották az intézmény Értesítője szerint az iskola igen díszes és tágas „tanácskozó termében”. Ettől kezdve minden hónapban tartottak tantestületi tanácskozást. A tantestületnek az iskolában saját olvasóköre volt.⁴⁵ Az iskola évente értesítő adott ki, amelyek fontos forrásai nemcsak az intézmény, de a város történetének is.

44 Az iskolaavatásról a korabeli tudósítást és Wälder Alajos beszédét lásd: Vvm, 1889. 4–5. p.

45 Barabás, 1890. 13–14. p.

Az iskola alapításának alapvető forrása az 1889/1890. tanév értesítője

Ismerjük meg az első tantestületet! Az igazgató az akkor 41 esztendőös Barabás György volt, aki nagy formátumú pedagógusként írta be nevét a város történetébe. Egykori életrajzírója, Bertalan Vince részéről nem tekinthető túlzásnak az a megállapítás, miszerint Barabás György „A munka, a fejlődés, a törekvés embere volt”.⁴⁶

Kettő osztálytanítót alkalmaztak. A 22 éves sárosvári születésű Brezovics Ferenc és a 21 éves Entzbruder János már nem szá-

mított ismeretlen személynek. Mindkettőjük évek óta a helyi ipariskolában tanított, valamint Entzbruder János már segédtanítóként is dolgozott Sárosváron.⁴⁷ Később jelentős karriert futottak be, ugyanis Brezovics Ferenc 1908-tól a sárosvári polgári iskola első igazgatója lett,⁴⁸ Entzbruder János pedig 1913-ban a nyugdíjba vonult Barabás Györgyöt követte az intézmény igazgatói székében.⁴⁹ Entzbruder Jánosban egyúttal az iskola első tornatanítóját tisztelhetjük. Rendes tanítók közül a 28 éves Funt Lajos az intézmény rajztanára lett. Ő 1889 februárjától a helyi ipariskolában rajzot tanított, tehát nem ismeretlen személyként alkalmazták. Rendes tanító lett a 39 éves Módly János vasszerdahelyi kántortanító, valamint a 28 éves Slezák Henrik, aki Brezovics Ferenc sógora volt. Módly feladata lett az 1. a. osztály tanítása mellett az intézményben az ének tanítása is.⁵⁰ Slezák Henrik távozott legelőször a tantestületből, mert 1892. április 28-án tüdővészben meghalt. Barabás György igazgató jellemzése szerint e derék, jóra való, intelligens, „szép képzettségű” fiatal ember feleséget és két árva leányt hagyott maga után.⁵¹ A hitoktatást Kőberl János plébános, valamint Kiss Sándor és Puli György áldozópapok, sárosvári segédlelkészek végezték. Az iskola első házi szolgája Istóci Antal lett,⁵² aki nem egészen kettő év múlva, 1892-ben

47 Barabás, 1890. 15. p.

48 Nagy Miklós: A polgári iskolai oktatás kezdetei Sárosváron. Egy évszázados a Tinódi Sebestyén Gimnázium és Idegenforgalmi, Vendéglátói Szakközépiskola épülete. In: Honismereti Híradó, Sárosvár. 2008. XXVI. évfolyam 1. sz. 30–31. p.

49 Entzbruder János szerk.: A Sárosvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Róm. Kath. Elemi Fiúiskola XXV-dik Értesítője az 1913–1914-ik iskolaév végén. Milfai Ferenc Könyvnyomdája, Sárosvár, 1914. 9. p. Tuboly, 1913. 1–2.p.

50 Barabás, 1890. 15–16. p.

51 Barabás–Takács, 2012. 54. p.

52 Barabás, 1890. 15–16. p.

46 Bertalan Vince: Barabás György nyugalmazott sárosvári róm. kath. igazgató-tanító és kántor életrajza. Egri Nyomda-Részvénytársaság, Eger, 1916.; 23. p.; Tuboly Lajos szerk. Barabás György nyugalmában. In: Sárosvári Járásai Hírlap, 1913. augusztus 10. (továbbiakban: Tuboly, 1913.) 1–2.p.; Barabás György életrajza: Naszádos, 1988. 29–31. p.

30 esztendősen elhunyt. A munkaköri feladatait özvegye vette át.⁵³

Négy-öt hónapos vakációt maguk mögött hagyva november elején megérkeztek a diákok, akiknek viselkedését a hosszú szünet után a fegyelmezetlenség jellemezte, amivel a hatfős tantestület sikeresen megküzdött. Januárban sok tanuló hiányzott influenza miatt, sőt a tantestület fele is ágyban esett. A diákok karácsonykor és húsvétkor tanítóikkal együtt megáldoztak. A Sárvári Jótékony Nőegylet karácsonykor a szegény tanulókat ruhával és ajándékokkal látta el. A Sárvári Első Takarékpénztár Igazgatósága pedig 75 Ft-ot adományozott a szegény gyermekeknek. A korábbi esztendők szokása szerint szép ünnepség keretében februárszombaton történt az elsőáldozás. 1890. június 17-én az intézményt meglátogatta az alapító Habsburg–Estei V. Ferenc főherceg unokahúga és örököse, Habsburg–Estei Mária Terézia Dorottya főhercegnő, aki férjével, Lajos bajor királyi herceggel és négy leányával érkezett. A rajzteremben fogadták őket, Kőberl János plébános magyar nyelven köszöntötte a hercegi családot. A gyerekek énekének meghallgatása után megtekintették a tantermeket és az igazgató lakását, valamint gyönyörködtek a kilátásban. A tornateremben és az udvaron pedig a tanulók produkcióit nézték meg. Megelégedésüknek hangot adva távoztak az iskolából. A záróvizsgákkal 1890. június végén befejeződött a tanév szorgalmi időszaka 287 tanulóval.⁵⁴ Véget ért az első tanév, amelyet még megannyi követett ötvennyolc éven keresztül, az egyházi iskolák államosításáig. Az 1948-ban bekövetkezett államosítás 1996-ig – a Szent László Katolikus Általános Iskola működésének kezdetéig – véget vetett a ke-

resztény szellemiségű iskolai nevelésnevelésnek oktatásnak Sárváron.⁵⁵

Zárógondolatok

Élt valaha egy sárvári földesúr, a Modenai Hercegség utolsó uralkodója, akinek végakarata iskolát teremtett. A két katolikus elemi iskolát megalapozó Habsburg–Estei V. Ferenc nagy becsben állt Sárváron. Halálának évfordulóján gyászmisét mondtak lelki üdvéért.⁵⁶ Az Árokháti utcát 1899-ben róla nevezték el.⁵⁷ Emléke erősen bevéődött a köztudatba, ugyanis 1936. november 20-án címerét elhelyezték az iskola homlokzatán.⁵⁸ Az idős sárváriak még gyermekkoromban, az 1970-es és 1980-as években is Hercegiszkola néven emlegették az állami Entzbruder Dezső Általános Iskola Dózsa György utcai épületét. Az alapító személye ekkorra már csak az iskolaépület környelvi

55 Nagy Miklós: A megnyesett fa kizöldül. Szent László Katolikus Általános Iskola negyedszázada. In: Jubileumi évkönyv. Hit és tudás szolgálatában 1996–2021. Főszerk. Dr. Szalai Ferencné. Szent László Katolikus Általános Iskola, Sárvár, 2022. (továbbiakban: Nagy, 2022.) 8. p.

56 Példaként említhető 1903. november 20., amely napon „...az Úrban elhalt V-ik Ferenc modenai herceg... öfelségének, intézeteink kegyelmes és nagylelkű alapítója halálának 28-ik évfordulóján mondott gyászmisét megjelentünk”. Forrás: Barabás György szerk.: A Sárvári Császári és Királyi Főhercegi Alapítványi Róm. Kath. Elemi Fiú- és Leány-Népiskola XV-dik Értesítője az 1903–1904-dik iskolaév végén. Stranz János Könyvnyomdája, Sárvár, 1904. 6. p. Az 1912. november 20-án „...néhai Estei V. Ferenc volt modenai uralkodó herceg, ausztriai főherceg és magyar királyi herceg öfelsége, intézetünk kegyelmes alapítója...” halálának évfordulóján mondott ünnepi gyászmisén az iskola részt vett. Forrás: Barabás, 1913. 3. p.

57 Béky Albert – Kulcsár László – Nagy Miklós: A Sárvári Városszépítő Egyesület története 1904–2004. Sárvári Városszépítő Egyesület, Sárvár, 2004. 11–12. p.

58 Sulyokné, 1993. 70. p.

53 Barabás–Takács, 2012. 39. p.

54 Barabás, 1890. 13–14. p.

elnevezésében maradt fenn az utókor emlékében.

Az iskolafenntartó és építő Ferenc Ferdinánd főherceg sorsa köztudott. Az első világháború kirobbanásának ürügyeként szolgáló, életét kioltó szarajevói merényletet (1914. június 28.) követően az Osztrák–Magyar Monarchia életében új trónörökös, a sárvári katolikus iskolák esetében új iskolafenntartó főherceg következett, akiben nem mást tisztelhetünk, mint a későbbi IV. Károly osztrák császárt és magyar királyt. Az 1914-ben még Károly Ferenc József néven ismert főherceg örökölte az Estei vagyont, az Estei nevet és a címet, azzal a sárvári katolikus elemi iskolák fenntartásának kötelezettségét.⁵⁹ A történelmi körülmények miatt nyilván ez sem tartott sokáig.

Az 1889. október 10-én felszentelt falak között 48 év szünet után (1948–1996) ismét keresztény szellemiségű iskola kezdte meg a nevelő-oktató munkát Szent László Katolikus Általános Iskola néven.⁶⁰ Az iskola

homlokzatán ma is ott emelkedik az 1889. június végén elhelyezett kőkereszt, ami még a négy évtizedes kommunizmus idején is a helyén maradt, mert ekkor sem találtak olyan mesterembert, aki vállalkozott volna az eltávolítására.⁶¹ Az iskola felszentelésekor Kóberl János plébános a következőket mondta e keresztre utalva: „Ezen nagyszerű intézet homlokzatát a kereszt ékesíti, a kereszt, mely hajdan a pogányok előtt átok, szégyen és gyalázat jele vala, mióta azonban Krisztus urunk halálával megszentelte és kiontott drága vérével pirosra festette: azóta isteni szeretet jelvénye, a föld legdrágább ékessége, az összes emberiség megváltásának eszköze, az élet valóságos iskolájává lett, melyben minket szeretetre, békére, türelemre oktat...”. 1889 őszén újtárra indult egy katolikus oktatási intézmény – a Vasvármegye tudósítóját idézve –, „hogy tudomány és erény világosságának első sugarai fakadjanak felszentelt falai között”.⁶²

59 Trondler Ferdinánd doktor, a cseh iparbank elnöke, és az elhunyt trónörökös beneschauai, illetve prágai jogtanácsosa, a főherceg halála után nyilatkozott, amely alapján a *Sárvári Járási Hírlap* közölte, hogy „...az új trónörökös (ti. a későbbi IV. Károly) lesz tehát a sárvári alapítványi iskolák fenntartója is”. Forrás: Tuboly Lajos szerk.: Új trónörökösünk. In: *Sárvári Járási Hírlap* 1914. július 5. 4. p.; Hamann, 1990. 128. p., 223. p.

60 Nagy, 2022. 8. p.

61 Visszakerült a kereszt a katolikus iskola homlokzatára. <http://www.szki.hu/2013/09/visszakerult-a-kereszt-a-katolikus-iskola-homlokzatara/>. (Megtekintve: 2019. október 31.)

62 Vvm, 1889. 4–5. p.